

МИГРАЦИОННАТА АКТИВНОСТ НА НАСЕЛЕНИЕТО В ОБЛАСТ КЮСТЕНДИЛ

Емилия Патарчанова¹, Гергана Николова¹

През последните години в нашата страна управлението на миграционните процеси се превръща в решаващ фактор за демографското развитие на страната. Вътрешната миграция е необходимо да бъде проучена, защото проблемите, които тя предизвиква от демографско, социално и икономическо естество, засягат все по-голяма част от населението и територията на страната ни, а често определят и общата демографска ситуация. Миграциите са съществен компонент в демографското развитие в изследваната територия и оказват влияние за териториалното разпределение на населението. Миграционната активност на населението заедно с неговото естествено възпроизводство определят съвременните тенденции в демографското развитие на област Кюстендил.

Ключови думи: миграция, всекидневни трудови миграции, механичен прираст, демографско развитие, устойчивост

MIGRATION ACTIVITY OF THE POPULATION IN KYUSTENDIL DISTRICT

Emilia Patarchanova, Gergana Nikolova

Abstract: In the recent years in our country migration management is becoming a decisive factor in the demographic development of the country. Internal migration needs to be studied, because the problems it caused by demographic, social and economic factors affecting an increasing part of the population and territory of our country, as determined the general demographic situation. The migrations are an essential component in demographic development in the studied area and are of great importance to the territorial distribution of the population. Migration activity of the population with its natural reproduction identifies current trends in demographic development of the territory. Internal migration processes have considerable influence on social and economic development of the territory. The current migration activity of the population will determine the future demographic and social situation. Population migration is a natural process of the movement and freedom of choice of residence, work, learning and life. Migrations have a significant direct impact on natural reproduction, age structure, employment, marriage and the diligence.

Keywords: migration, daily labor migration, mechanical growth, demographic development, sustainability

---

¹ ЮЗУ “Неофит Рилски“ ПМФ, Катедра “ГЕООС“, e-mail: epatarchanova@abv.bg; gergana_nikolova_77@abv.bg

УВОД

Миграционните процеси оказват изключително силно влияние върху демографското развитие на всяка територия. Миграционната активност на населението е определяща не само за настоящото състояние на демографските ресурси. Тя ще моделира в бъдеще икономическото и социалното развитие на всяка територия. Миграцията на населението е естествен процес на неговото движение в пространството и свобода на избор за местоживеене, работа, обучение. Самото понятие „миграция“ претърпява значителни промени през последните десетилетия, като съществено се изменя неговото съдържание (Будинов, Найденов, 2016).

Миграционните движения предизвикват както положителни, така и отрицателни последици върху демографското развитие на територията. Положителните въздействия за страни като България са свързани с възможности за по-ефективно икономическо развитие и привличане на инвестиции, с поддържане на вече усвоени територии, с подобряване на възрастовата и образователната структура на населението, с неговото по-равномерно териториално разпределение, с наличие на по-високо квалифицирана работна ръка, с по-ефективно функционираща социална сфера и т.н. Отрицателните последици са свързани с влошаване на демографското състояние на територията при висока миграционна активност на младото население, недостиг на квалифицирана работна ръка, високо текучество на работна сила при много голяма териториална подвижност на населението, наличие на социално напрежение от недостатъчните услуги в социалната сфера, поевтиняване на работната сила и др.

Обект на настоящото изследване е област Кюстендил, а предмет на проучването са миграциите на населението, разгледани в два основни аспекта: регионален, свързан с миграциите към съседната област Благоевград и към столицата София, и вътрешнообластен – миграциите между съставните общини на Кюстендилска област. Извършените на по-ранен етап проучвания и анализи на процесите на възпроизводство на населението в тази територия ясно показват, че устойчивостта на демографските ресурси в областта в краткосрочен аспект зависи в по-голяма степен от миграционната активност на населението, отколкото от процеси като раждаемост и естествен прираст. Именно затова настоящото проучване е фокусирано върху миграциите с основна цел да се анализира миграционната активност на населението като градивен елемент за устойчиво демографско и териториално развитие.

ДАННИ И МЕТОДИ

Настоящото изследване се базира на официална статистическа информация от НСИ и Териториално статистическо бюро (ТСБ) – гр. Кюстендил. Използвана е също информация, предоставена от местната областна и общински администрации. Ограниченията при обезпечаване със статистическа информация на изследването детерминират различната продължителност на времевите периоди. Периодът на изследване на миграционната активност (механичен прираст) е 2011–2018 г. Изследването на външните за областта миграции, както

и вътрешнообластните, наричани още междуобщински, са проучени и анализирани за периода 2001–2014 г., а всекидневните трудови миграции – за годините 2001–2011 г.

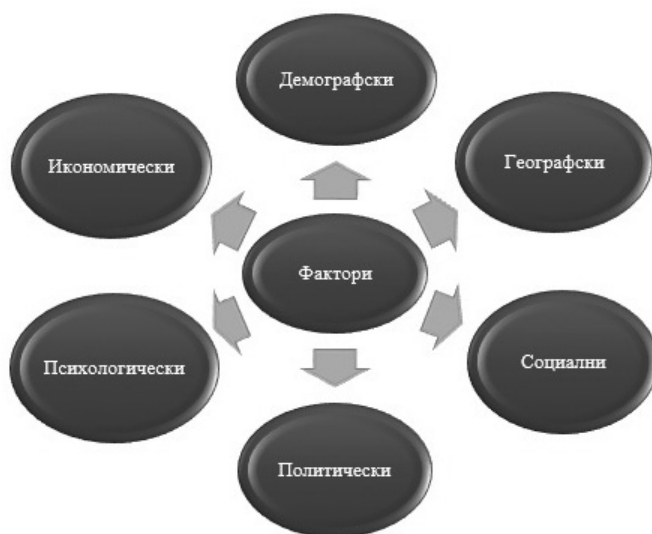
Въз основа на официалната статистическа информация са направени допълнителни наблюдения и проучвания и е извършен анализ чрез прилагане на системния и териториалния подход. Най-често използвани са следните методи – сравнителен географски анализ, ретроспективен анализ, анализ на документи, наблюдение и статистически методи. За обработката и визуализиране на получените резултати са изработени графични изображения (графики, диаграми, таблици) с използване на подходящ софтуер (Excel 2013).

РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЯ

Вътрешните миграционни процеси могат и оказват силно негативно въздействие върху териториалното развитие на страната, районите, областите и общините в частност. Влиянието им е неблагоприятно върху трудовите пазари, демографския, икономическия и социалния потенциал на всяка територия. Негативните последици от миграционната активност са свързани с бързото нарастване на населението в големите градове, от една страна, а от друга, с формирането на цели райони у нас с дефицит на население, т.е. райони, обхванати от трайна и нарастваща като стойности депопулация. Влошената възрастова структура на населението в тези територии, крайно ниската и дори липсваща раждаемост, високите и много високите нива на смъртност задълбочават негативните тенденции и ги правят необратими. Именно затова е необходимо миграционните процеси да бъдат управлявани, да са обект на целенасочена политика особено по отношение на вътрешната миграция. Чрез миграционните процеси може да се въздейства в краткосрочен план на територии, обхванати от депопулация, за да не се стига до пълна загуба на демографски ресурси в териториален аспект. Ето защо изследването на вътрешните миграционни процеси в страната е крайно необходимо не само от чисто научна гледна точка, но и за установяване на онези опорни позиции, които са необходими за разработване на мероприятия в национален аспект за по-ефективна демографска и социална политика, политика за регулиране на териториалното разположение на населението в страната с оглед нуждите на икономическото развитие.

Логично е всяко проучване да започва с изучаване на факторите, които оказват най-силно влияние върху изследвания процес. В конкретния случай се разглеждат факторите, които стимулират миграционните процеси в област Кюстендил. С особена тежест сред тях се открояват икономическите и социалните, следвани от психологическите, екологичните и географските. Политическите фактори обуславят предимно външната миграция на населението и влиянието им през последните десет–петнадесет години силно е намаляло (фиг. 1).

Икономически фактори – свързани са с общото икономическо развитие на територията, което влияе положително върху осигуряването на трудова заетост (постоянна и/или временна), възможности за по-високо заплащане и доходи, по-добри условия на труд, по-бърза професионална реализация и др.

Фиг. 1. Фактори, обуславящи вътрешната миграция на населението в област Кюстендил

Социални фактори – резултат са от развитието на социалната сфера (инфраструктура и услуги). Големите градове и областните центрове са естествените места на локализиране на инфраструктурата не само като разнообразие, но и като качество на предлаганите услуги. Това ги прави привлекателни за миграции особено за население в по-млада възраст. Традиционно те привличат с по-добрите си възможности за образование и здравеопазване, за задоволяване на емоционалните и духовните потребности и интереси на хората, за по-голям достъп до културните институции и пълноценен живот и др.

Психологически фактори – оказват влияние на населението при промяна на местоживеенето му. Те формират миграционни мотиви за удовлетворяване на личностните интереси и потребности, повлияни от ценностна система, образователен и професионален ценз, творчески нагласи и т.н.

Екологични и географски фактори – промените в екологичните условия на географската среда и влиянието им върху някои заболявания мотивират макар и по-рядко миграционната активност на определени възрастови групи от населението (малки деца, подрастващи, хора в надтрудоспособна възраст и др.).

Демографски фактори – някои демографски характеристики, проявени в териториален аспект, също повлияват миграционната активност. Сред тях са някои структури на населението, сключването или разтрогването на бракове, модерните форми на съжителство и др.

Политически фактори – те са водещи предимно при емиграцията на населението.

МЕХАНИЧЕН ПРИРАСТ НА НАСЕЛЕНИЕТО
В ОБЛАСТ КЮСТЕНДИЛ (2011–2018 Г.)

Механичното движение на населението в област Кюстендил като цяло и по общини е проучено за периода 2011–2018 г. (фиг. 2 – приложение). На областно ниво не се откриват съществени различия в абсолютните стойности на механичния прираст в началото и края на периода. Негативната тенденция на нарастване на отрицателния механичен прираст е добре изразена в годините 2011–2013 г. и след 2016 г. Между тях се оформя период (около 2014–2015 г.) с тенденция на заселване на население, своеобразен пик, който може да се свърже с проведените през 2015 г. местни избори. В седем от деветте общини на Кюстендилска област се установяват аналогични тенденции в хода на процеса и оформените периоди. Различия се наблюдават само в абсолютните стойности на механичния прираст. Двете общини, които правят изключение, са Дупница и Кюстендил (фиг. 2). Механичният прираст на населението в община Дупница намалява през първата половина на проучвания период и именно през 2015 г. достига най-висока отрицателна стойност, след което разликата между заселени и изселени започва да намалява. В община Кюстендил измененията на механичния прираст през първата част от периода са аналогични на тези в предходната община. След 2017 г. обаче тенденцията се променя и през последната част от проучвания период това е единствената община, в която има толкова отчетливо изразено нарастване на броя на заселените. Това рефлектира върху механичния прираст и от отрицателен той преминава в положителен (фиг. 2).

В преобладаващата част от изследваните общини механичният прираст за периода 2011–2018 г. е отрицателен, с най-неблагоприятни стойности са общините Бобов дол и Дупница, а с положителни са само общините Кюстендил и Невестино.

Положителният механичен прираст не може да компенсира отрицателния естествен прираст. Въпреки това трябва да се отчете благоприятното му влияние върху броя на населението и ограничаване на депопулацията, подобряване на възрастовата структура на населението и макар частично, обезпечаване на икономиката с трудови ресурси и др.

Причините за отрицателния механичен прираст в посочените общини са различни. В общини като Дупница населението е с по-благоприятна възрастова структура в сравнение с по-малките по население общини и е с по-добро образователно равнище. Именно тези характеристики са в основата на повишената миграционна активност на населението. Младите и добре образовани хора са по-мотивирани да мигрират, да търсят работна среда, адекватна на техните изисквания и очаквания, както и образователни институции за повишаване на квалификацията им, разнообразни и качествени социални услуги, културна среда и др. В община Бобов дол основните причини за отрицателния механичен прираст са свързани с влошената икономическа среда, която води до отлив на население в трудоспособна възраст. Общината традиционно се категоризира като индустриално-депресивен район (Патарчанов, 2017). От по-малките по население общини в Кюстендилска област по-добре изразените изселвания се осъществяват през периода 1990–2000 г. Към настоящия момент техните възможности като източници на мигранти са изчерпани в значителна степен, защото преобладава възрастно население.

Не всички изследвани общини се характеризират с отрицателен механичен прираст (2018 г.). Например, в малката по население община Невестино механичният прираст е положителен за посочената година. Заселват се 30 души, тъй като тя притежава сравнително добре развита социална инфраструктура, насочена към младите хора, много добри екологични характеристики на средата като място за живеене, достатъчно свободни жилища, които се предлагат на относително ниски цени и е разположена близо до градовете Кюстендил и Дупница.

В методологията на НСИ се посочват следните причини за предприемане на вътрешна миграция: намиране на „постоянна работа“, „временна работа“, „сключване на брак“, „образование“, „живеене с (при) родители“ и др. (www.nsi.com).

Анализирайки статистическата информация за 2014 г. относно причините за механичното движение на населението в област Кюстендил, може да се обобщи: най-голям брой хора мигрират по причина „образование“ – 386 д.; на второ място е смяна или намиране на „постоянна работа“ – 60 д.; на трето – „временна работа“ – 21 д. Тези данни дават основание, да се твърди, че причините за изселване преди всичко на млади хора от област Кюстендил са свързани с повишаване или продължаване на образованието им, повишаване на квалификацията им или придобиване на нова, даваща възможност за започване на друга, по-платена работа, търсене на по-добри условия за работа и професионална реализация.

Частично потвърждение на тези резултати и изводи се откриват в сходно изследване на миграциите в страната и причините за тях, осъществено за територията на страната за периода 2001-2010 г. (Микова, 2013). В него като основна причина за заселване в Кюстендилска област се посочва „живеене с (при) родители“ (около $\frac{3}{4}$), следвана от намиране на „постоянна работа“. При визирането на причините за изселване от областта доминира „сключване на брак“ (около $\frac{1}{2}$), следвана от намиране на „постоянна работа“ и „живеене с (при) родители“.

ВЪНШНА МИГРАЦИЯ НА НАСЕЛЕНИЕТО ОТ ОБЛАСТ КЮСТЕНДИЛ (2001-2014 Г.)

По данни на ТСБ – гр. Кюстендил, в началото на изследвания период (2001 г.) 4504 лица от областта осъществяват миграционни движения. От тях 63 % са вътрешни, а 29 % са насочени към гр. София и 6,88 % към град Благоевград от съседната област.

През 2014 г. в област Кюстендил са регистрирани по-малък брой мигранти в сравнение с 2001 г., само 1441 лица, което е около 31 %. От осъществените миграционни движения 46,4 % са на територията на областта, 45,14 % са насочени към гр. София и 8,46 % към град Благоевград.

Използваната за анализа информация е налична за целия период, но между годините няма съществени количествени различия и затова са избрани четири години (2001, 2005, 2009 и 2014 г.), които са достатъчно представителни (табл. 1).

Таблица 1

Относителен дял (в %) на мигриращи от област Кюстендил за периода 2001–2014 г.
(по данни от ТСБ - гр. Кюстендил)

Години	2001 г.	2005 г.	2009 г.	2014 г.
Общ брой на извършилите миграции от област Кюстендил	4504 ж. (100 %)	2638 ж. (100 %)	1852 ж. (100 %)	1441 ж. (100 %)
В границите на област Кюстендил	63 %	51.22 %	48.16%	46.40 %
От област Кюстендил към град София	29 %	43.29 %	40.45%	45.14%
От област Кюстендил към град Благоевград	8 %	5,49%	11,39%	8,46%

Анализът на статистическите данни (табл. 1) позволява да се очертаят следните основни тенденции, характеризиращи външните миграции на населението от област Кюстендил в периода 2001–2014 г. (фиг. 3).

- Значително намаление на броя на населението, участващо в миграции. Тенденцията е трайна, добре изразена и необратима. Доказва, че се „върви“ към затихване на процеса поради изчерпване на ресурсите в териториален аспект, които го „захранват“;

- Намаление с около 20 пункта на относителния дял на населението, което извършва миграции в границите на проучваната територия, респективно нараства миграцията извън областта. Това е сериозна заплаха за икономическото развитие на Кюстендилска област в бъдеще, защото тя губи трудови ресурси с високо образователно равнище.

- По-голяма част от външната миграция се осъществява към София (над 80 %), въпреки че разстоянието е по-голямо. Тенденцията на нарастване е отчетлива и доказва нарасналата мобилност на населението. Утвърждава се нов модел на поведение в обществото, при който местоработата е водеща при определяне на местожiveенето, а не обратното.

- Нарастване, макар и по-слабо изразено (с около два пункта), на броя на населението, което мигрира към Благоевград (табл. 1). Водещ мотив е получаването на по-добро средно и висше образование. На второ място е намирането на постоянна или временна работа (фиг. 3).

Обобщавайки периода 2001-2014 г., се оформят следните изводи: наблюдава се тенденция на “затихване“ на миграциите вътре в областта и увеличаването им извън територията ѝ. Основно те са насочени към най-близко разположените и икономически най-развитите центрове в региона. Най-привлекателни за заселване са големите градове София и Благоевград, като определено столицата е лидер в това отношение. Според Алексиев, Радев (2016) област Кюстендил за периода 2007-2015 г. е на трето място в страната по относителен дял на населението, насочило се към столицата (43,8 %), след Софийска и Пернишка област.

Причините за миграционната активност са свързани със: наличието на разнообразни работни места, по-добре платени в сравнение с населените места, от които мигрира населението; по-добре развита обслужваща сфера, по-добро

образование, здравеопазване, културни институции, предлагащи разнородни културни прояви, и др. Това засилва процесите на изселване на работоспособно младо население от област Кюстендил, което от своя страна е предпоставка за възникването на редица демографски, териториални, икономически и социални проблеми пред развитието ѝ в бъдеще.

ВЪТРЕШНООБЛАСТНИ МИГРАЦИИ НА НАСЕЛЕНИЕТО ПРЕЗ ПЕРИОДА 2001–2014 Г.

От особено значение за развитието на проучваната територия в икономически и социален аспект са вътрешните миграции в област Кюстендил за периода 2001-2014 г. Разглеждат се в два аспекта: първият – *между общините*, и вторият – *между населените места в границите на всяка община (всекидневни трудови миграции)*.

Миграции между общините в проучваната територия

Вътрешнообластните миграции съставляват 56 % от общите миграции в областта и са насочени предимно към двете най-големи общини Кюстендил и Дупница. През 2001 г. са осъществени най-големите за целия проучван период миграционни движения на населението между общините в област Кюстендил. Те са основно към общините Кюстендил (28,21 %), Дупница (20 %) и Бобов дол (5,48 %). След тази година се отчита спад в миграцията на населението в границите на областта.

Към община Кюстендил е насочена миграцията на населението основно от общините Невестино и Трекляно. Причините за това са основно географски – те са сред най-малките не само в областта, но и в страната и общинските им центрове са села. Двете общини от десетилетия се развиват в хинтерланда на областния град (фиг. 4 – приложение).

Към община Дупница е насочен миграционният поток основно от общините Бобов дол, Бобошево – с най-голям дял за 2014 г. (64,74%), и Сапарева баня. Тенденцията община Бобошево да бъде най-големият източник на мигранти към Дупница се запазва през целия изследван период. Другите две общини – Бобов дол и Сапарева баня, също се характеризират с относително високи стойности на мигриращо население и неговият относителен дял е съответно 17,34 % и 25 % (2014 г.) (фиг. 4). С най-ниски нива на мигриращо население в границите на областта е населението на общините Кочериново и Рила. Основната причина за тази тенденция е отново с географски характер – въпреки че в административно отношение са част от Кюстендилска област, в много по-голяма степен гравитират към Благоевград, отколкото към Дупница, а още в по-малка степен към областния център Кюстендил. Освен природногеографската характеристика на територията и изградената през последните години транспортна инфраструктура, които детерминират по-добрата свързаност на общинските територии със съседния областен град, определящо е и влиянието на най-големия в територията икономически, образователен и културен център през последните около 50 години – Благоевград.

Таблица 2

Мигрирали (в бр.) от общините в област Кюстендил към градовете Благоевград и Кюстендил за периода 2001–2014 г. (по данни от ТСБ – гр. Кюстендил)

Миграции Към град От община	2001 г.		2005 г.		2009 г.		2011 г.		2014 г.	
	Благоевград	Кюстендил	Благоевград	Кюстендил	Благоевград	Кюстендил	Благоевград	Кюстендил	Благоевград	Кюстендил
Бобов дол	8	54	10	37	11	19	6	20	7	17
Бобошево	11	3	14	1	8	1	2	5	2	3
Кочериново	170	6	29	4	59	3	53	6	42	1
Кюстендил	44	960	37	481	38	257	19	184	34	168
Невестино	0	157	1	57	0	36	1	23	0	27
Рила	25	1	49	1	19	3	2	2	12	0
Сапарева баня	3	0	4	2	8	0	1	0	7	0
Дупница	49	51	40	34	68	28	11	31	18	10
Трекляно	0	39	0	9	0	5	0	3	0	0
Общо	320	1271	184	626	211	352	95	272	122	226

Сравнителният анализ на миграциите на населението от общините в Кюстендилска област към градовете Благоевград и Кюстендил позволяват да се направят следните изводи:

- През целия изследван период към град Кюстендил, въпреки че е по-малък от Благоевград, са насочени 99-100 % от осъществената миграция от общините Трекляно и Невестино, следвани от тези от община Бобов дол.
- За проучвания период се наблюдава нарастване на миграциите на населението от община Кюстендил към Благоевград, от около 5 % (2001 г.) на 20 % в края на периода.
- Миграциите от малките общини (Кочериново, Рила и Сапарева баня) са насочени предимно към Благоевград – 80-90 %, от община Бобошево – около 65 %.
- Изключение от посочените тенденции прави само община Дупница, тъй като се наблюдава изравняване на миграциите към двата областни града с малко доминиране на Благоевград (табл. 2).

Всекидневните трудови миграции – елемент на устойчиво демографско развитие

Всекидневните трудови мигранти са една от важните групи на пазара на труда от аналитична гледна точка, тъй като илюстрират неговата адаптивност и мобилност по отношение на трудовия ресурс. Това са хора, които живеят в едно населено място, но ежедневно напускат пределите му, за да работят в друго.

Често миграциите, които извършват тези заети лица, са между селища, разположени в различни общини и дори различни области, които невинаги са съседни. Именно затова една от целите на настоящото изследване е проучването на всекидневните трудови миграции, които извършват част от заетите лица, живеещи на територията на Кюстендилска област. От статистическа гледна точка при този анализ се използва информация, получена по официален начин от ТСБ – гр. Кюстендил, която се набира само при извършване на преброяване на населението в страната, като за 2011 г. тя е осигурена за шест от деветте общини в областта.

В област Кюстендил за 2001 г. по данни на НСИ броят на заетите е 50 884, от тях 36 182 лица работят и живеят в едно и също населено място, или 71,1 %. Останалите 14 704 лица, или 28,91 %, са регистрирани като трудови мигранти. От тях малко повече от половината пътуват само на територията на община Кюстендил (51,12 % от всички трудови мигранти), 42,86 % пътуват между другите общини на областта и само 6,67 % пътуват от други административни области (табл. 3).

От заетите лица във всяка община относителният дял на работещите в населеното място, в което живеят, варира в широки граници. Най-нисък е този дял в община Бобов дол (36,85 %), в общините Невестино и Рила е 60–65 %, а във всички останали общини нараства до 75–79 %.

В ежедневни трудови миграции са обхванати 20–25 % от заетите лица в преобладаващата част от общините. Интересни тенденции се разкриват в разпределението на пътуващите. Например, в община Кюстендил основната част от заетите пътуват ежедневно от селата към града (73 %), в община Бобов дол 56 % от пътуващите са от градове от областта, но извън общината. Подобна

Таблица 3

Ежедневни трудови пътувания на заетите лица в общините от Кюстендилска област (2001 г.) (по данни от ТСБ - гр. Кюстендил)

Област/ Община	Заети лица (бр.)	Лица, които живеят и работят на едно и също място	Лица, извършващи всекидневни трудови миграции
Обл. Кюстендил	50884	36182 (100%)	14702 (100%)
Бобов дол	8074	36,85%	63,15%
Бобошево	590	79,2%	20%
Кочериново	2060	74,95%	25,05%
Кюстендил	20915	79,58%	20,42%
Невестино	639	59,94%	40,06%
Рила	1525	64,52%	35%
Сапарева баня	1565	79,36%	21%
Дупница	15320	76,94%	24%
Трекляно	196	79,08%	20,92%

тенденция е характерна още за общините Невестино и Трекляно. С най-висок относителен дял на пътуващи от градове извън Кюстендилска област са общините Кочериново – над 47 %, и Рила – 28 %, от заетите. Всички участници в ежедневните трудови миграции пътуват от гр. Благоевград.

За период от десет години, между двете последни преброявания на населението, ежедневно пътуващите значително намаляват. През 2011 г. на територията на област Кюстендил 2878 лица извършват ежедневни трудови миграции. От тях 1549 пътуват към община Бобов дол, или 53,8 % от населението, 32,9 % – към община Дупница, към община Рила – 5,6 %, към Сапарева баня – 3,33 %, към Кочериново – 2,89 %, и 1,5% към община Бобошево. За останалите три общини от областта няма информация за ежедневните трудови миграции 2011 г.

От община Дупница ежедневни трудови пътувания извършват 1480 лица (2011 г.). От тях 87 % пътуват към община Бобов дол, 6,2 % към община Сапарева баня, 2,02% към община Бобошево, 2,09 % към Кочериново и почти 2 % към община Рила. *Следователно община Бобов дол се явява територия на заетост за основната част от лицата, извършващи ежедневни трудови миграции от община Дупница и в по-малка степен от останалите общини.* От община Бобов дол 135 лица ежедневно пътуват до своето работно място, като 99 % от тях пътуват до община Дупница и само 1 % към община Сапарева баня. През 2011 г. от община Сапарева баня ежедневно за работа пътуват 741 лица, от които 79,08 % до община Дупница, 20,78 % – до община Бобов дол, и до община Бобошево под 1%. Ежедневно пътуващото население с цел работа извън пределите на община Бобошево са 272 лица, от които 64,7 % са към община Дупница, 28 % – община Бобов дол, 4,4 % – община Кочериново, 1,83 % – община Рила, и само 0,36% към Сапарева баня. Основна част от населението, извършващо всекидневни трудови пътувания от община Кочериново, се насочва (66,84 %) към най-близко разположената община Рила, 19 % към община Дупница, към минния център Бобов дол пътуват 8,2 %, близо 5 % работят в община Бобошево и под 1 % в община Сапарева баня. През 2011 г. 63 лица от община Рила работят извън пределите на общината, но в рамките на областта, в която живеят. Най-голяма част от тях – 68%, работят в община Кочериново, 22,8 % – в община Дупница, 5,5 % – в Бобов дол, 2 % – в Бобошево, и почти толкова в Сапарева баня (1,7 %).

Всекидневните трудови мигранти обикновено изработват възнаграждението си на едно място, където ползват някои услуги, но основна част от средствата си харчат по местоживееене, като по този начин подпомагат развитието на собствения си град или село, плащат данъци и инвестират в бъдещето им. Присъствието на по-високо квалифицирани специалисти, които ежедневно мигрират от по-голям към по-малък град, предполага предоставяне на услуги с по-високо качество и съответно стимулира икономическото развитие на тези по-малки населени места. Високият дял на всекидневните трудови мигранти се интерпретира и като показател за повишаваща се трудова мобилност на населението, а в дългосрочен план – и на цялостната конкуренция за кадри на пазара на труда. Ежедневните трудови пътувания се явяват инструмент за повишаване на заетостта, особено в малките населени места и общини, намиращи се в социална и икономическа криза.

ОСНОВНИ ПРИЧИНИ ЗА МИГРАЦИИ НА НАСЕЛЕНИЕТО ОТ КЮСТЕНДИЛСКА ОБЛАСТ

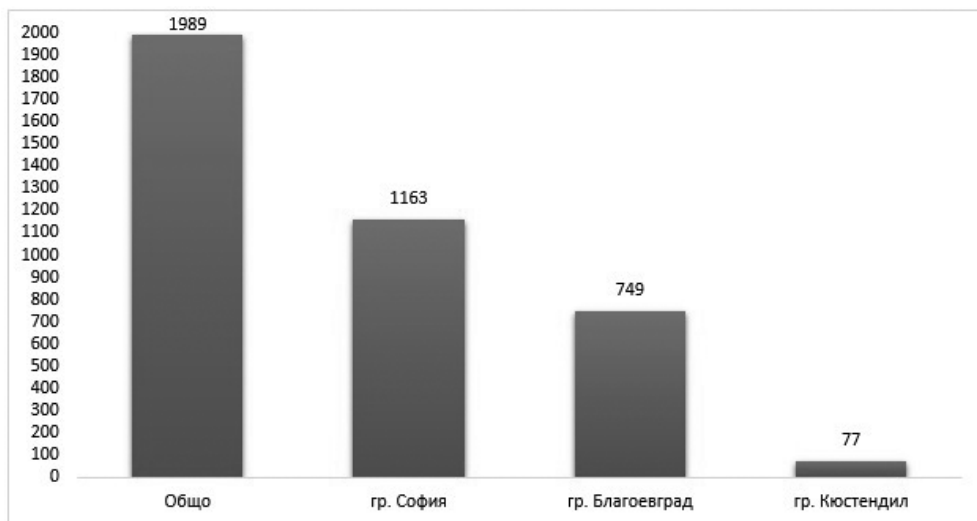
Най-голям е делът на хората, които мигрират с цел намиране на „постоянна работа“. През 2011 г. 1989 жители от общия брой население в проучваните общини променят местоживеенето си поради смяна на своята месторабота, от които 58,47 % се преместват в столицата, 37,68 % – в Благоевград, само 3,87 % – в град Кюстендил (фиг. 5).

Столицата е най-желаното място за миграция с цел работа за населението от цялата страна. Изследваните общини не правят изключение от тази тенденция. Тя се проявява както по отношение на население от общини с по-ниско ниво на социално-икономическо развитие, така и от общини със средни и по-високи нива на развитие. Населението традиционно се стреми да търси все по-добри решения за собственото си бъдеще. Анализът на данните за броя на мигриращото към столицата население (табл. 4), дава основание общините в проучваната територия да се групират по следния начин:

- Общини с над 80 % – Бобов дол (88 %) и Сапарева баня (85%);
- Общини с 60-80 % – Дупница (78 %);
- Общини с под 60 % – Бобошево, Рила и Кочериново.

На второ място по обем на миграциите и привлекателност е гр. Благоевград, към който се насочват 37,6 % от мигриралото население, и едва на трето място по предпочитания за миграции е областният център гр. Кюстендил, с най-ниски нива – 3,87 % (фиг. 5).

По причина „образование“ преобладават заселванията в по-големите градове, разположени извън Кюстендилска област. Поради смяна на мястото на

Фиг. 5. Миграции (бр.) по причина „смяна на месторабота“ в общините на Кюстендилска област за 2011 г. (ТСБ - гр. Кюстендил, 2011 г.)

Таблица 4

Относителен дял (в %) на населението в област Кюстендил за 2011 г., сменило своето местоживее по причина "месторабота" (по данни от ТСБ - гр. Кюстендил)

Миграции Община	Месторабота			
	Общо (в брой)	Гр. София (%)	Гр. Благоевград (%)	Гр. Кюстендил (%)
Бобов дол	198	88,8	6,56	4,54
Бобошево	54	53,3	35,1	11
Дупница	921	78,17	15,85	5,97
Рила	102	20,5	78,4	0,98
Сапарева баня	214	85,9	1,21	2,8
Общо	1989	1163 (58,4%)	749 (37,6%)	77 (3,87%)

Таблица 5

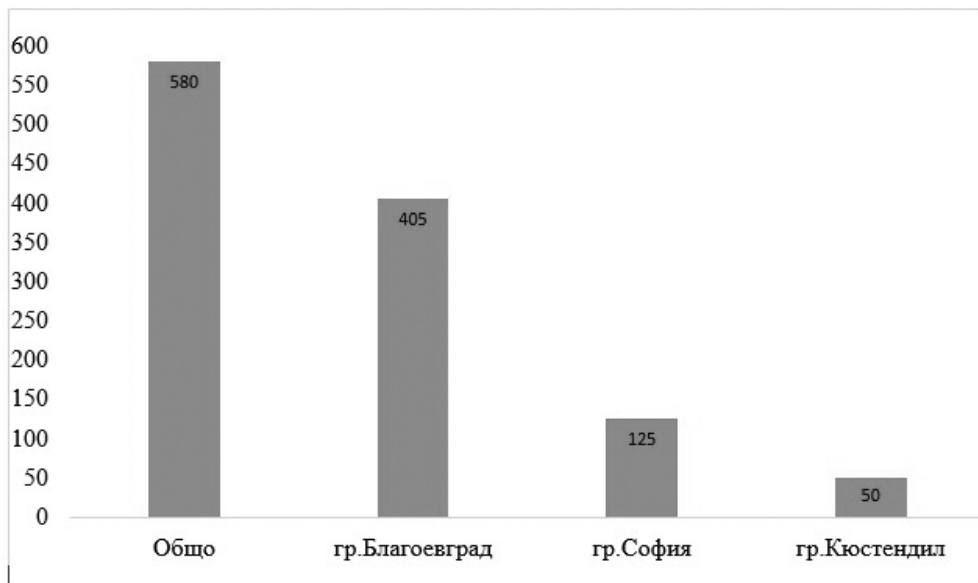
Относителен дял на мигриралите (%) от общините от област Кюстендил по причина „образование“ (2011 г.) (по данни от ТСБ - гр. Кюстендил)

Място на учебно заведение	Учаци		Местоживее (община)					
	Общо	%	Бобов дол	Бобошево	Дупница	Кочериново	Рила	Сапарева баня
Общо (в брой)	580		89	36	180	128	88	59
Гр. София	125	21,5	16,9%	11,1%	40,5%	0,78%	4,54%	47,5%
Гр. Благоевград	405	69,8	48,3%	75%	56,1%	99,2%	94,3%	40,7%
Гр. Кюстендил	50	8,60	34,8%	13,8%	3,3%	-	1,13%	11,9%

учебното заведение през 2011 г. мигрират 580 души, от които 69,82 % в гр. Благоевград, 21,55 % в град София и само 8,6 % в гр. Кюстендил (табл. 5, фиг. 6).

Основен образователен център за населението от проучваната територия е Благоевград (табл. 5). Предимствата му по отношение на областния център – гр. Кюстендил, са свързани с наличието на висши училища (университети и колежи), а по отношение на столицата – близостта до родните места, както и по финансови причини. В аспекта получаване на образование общините, чиито жители мигрират в Благоевград, за да получат образование, също оформят три групи:

- Общини с над 90 % мигрирало население – най-близко разположените Кочериново и Рила;

Фиг. 6. Миграции по причина „образование“ за 2011 г. в общините от Кюстендилска област (ТСБ - гр. Кюстендил, 2011 г.)

- Общини с между 50–90 % – Дупница и Бобошево;
- Общини с под 50% – Сапарева баня и Бобов дол (табл. 5).

Мобилността на работната сила има професионално и географско измерение. Професионалната мобилност и обучението през целия живот са сред най-важните определящи фактори за икономически растеж, но и за адаптиране на работещите към новата икономическа ситуация и за развитие на икономиката на знанието. Наред с това и по-добрата географска мобилност може да играе значима роля, като отговаря на дефицитите на работна сила и благоприятства икономическото развитие. „На съвременния етап мигриращите са една сложна съвкупност от гледна точка на техните демографски характеристики, произход, образование и професионален статус. Те са различни и спрямо причините и мотивите, които определят тяхната мобилност.“ (Владимиорова, 2011).

Миграциите оказват влияние върху:

➤ *Развитието на демографските процеси* – променя се гъстотата на населението в територии, приемащи мигранти, както и в тези, отдаващи мигранти, влошава се полово-възрастовата структура и възпроизводствените възможности, променя се образователната структура, населението застарява, увеличава се отрицателния естествен прираст и др.

➤ *Териториалното разпределение на населението* – достига се до сериозен дисбаланс: депопулация на селски и планински територии и струпване на население в урбанизационните центрове, което води до ситуиране на редица проблеми, свързани с обслужването му, осигуряването на жилища, натоварването на транспортната мрежа, екологичните параметри на средата и др.

➤ *Развитието на селищната мрежа* – нарушаване на дисперсността и оптималната гъстота в териториален аспект, „свиване“ по посока на транспортни артерии и коридори и около големите градове.

➤ *Развитието на социалната сфера* – влиянието е косвено чрез промените, които мигрантите внасят в характеристиките на демографските ресурси в конкретната територия и развитието на подходящи за населението елементи от социалната сфера, като инфраструктура и услуги.

➤ *Развитието на икономиката* – проявява се по различен начин в територии, отдаващи мигранти, и в територии, които приемат такива. Чрез образователния и професионалния си профил мигрантите влияят върху конкуренцията на пазара на труда и цената на работната сила, определят частично специализация на икономиката в териториален аспект и т.н.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Отрицателните стойности на механичния прираст в общините от област Кюстендил се отразяват неблагоприятно върху количествения и качествения състав на населението ѝ. Географските особености на територията детерминират пространствената организация на населението, а изследваната област е с добри географски особености и затова е целесъобразно те да бъдат използвани с оглед на постигане на устойчиво териториално развитие.

При съвременните икономически условия в страната и икономическото развитие на област Кюстендил от особена важност е да се съхрани състоянието на демографските ресурси и в по-далечна перспектива – да се развие човешкият капитал. Създаването на по-големи възможности за реализация на населението, осигуряването на равен достъп до всички видове услуги и прилагането на комплекс от мерки и средства на местно ниво може да ограничи миграционната активност извън територията да областта и да съхрани местните демографски и трудови ресурси.

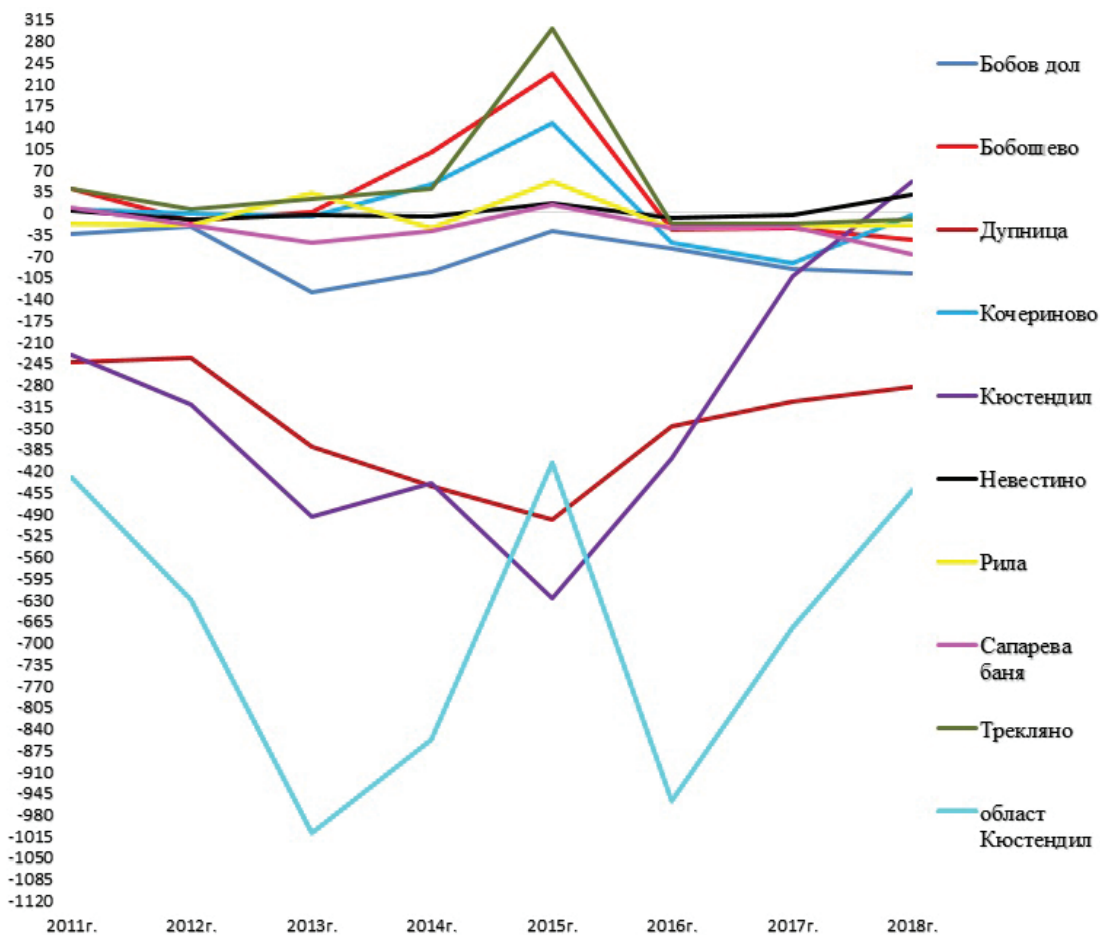
Подобряването на качеството на живота с приоритет към младите хора във всичките му аспекти – образование и квалификация, трудова реализация, семейство и деца и др., ще ги насърчи и задържи, за да се реализират на територията на общините, респективно – областта. Към настоящия момент местните икономически, социални, териториални характеристики на проучваната територия – област Кюстендил, са определящи не само настоящата миграционна активност, но и бъдещата такава.

ЛИТЕРАТУРА

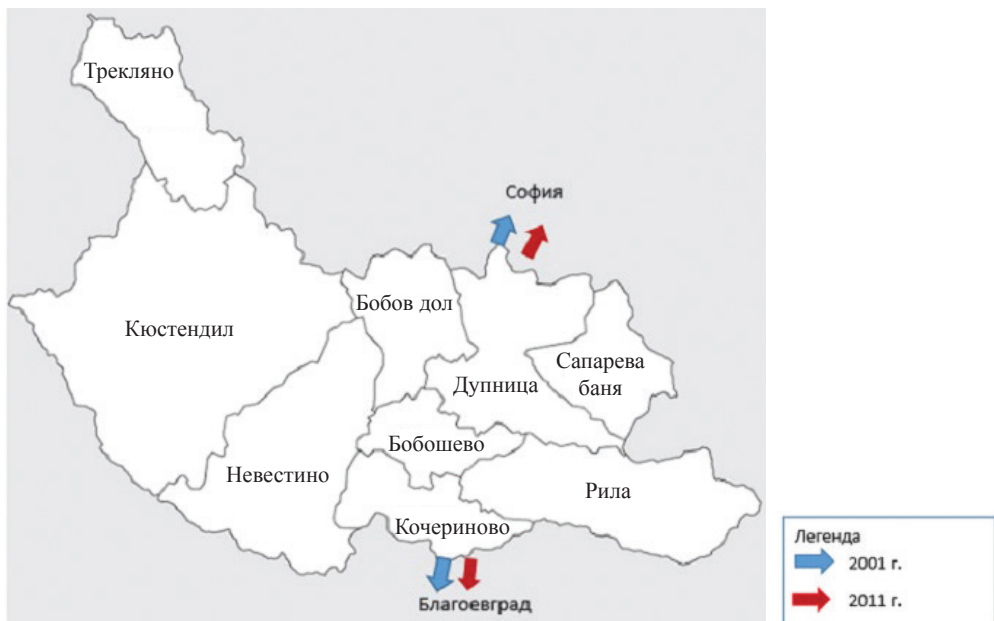
Алексиев, Я., Б. Радев. 2016. Миграцията към столицата е равностойна на тази към чужбина. - Седмичен бюлетин на И.П.И.(Институт за пазарна икономика), бр.785 от 10. 06. 2016, ISSN 1313-0544, Издава Институт за пазарна икономика, (достъпно на 22.07.2019 г.) /<https://www.regionalprofiles.bg/bg/news/migration-to-sofia-is-comparable-to-external-migration/> / **Aleksiev, Ya., B. Radev.** 2016. The migration to the capital is tantamount to that abroad. - *Weekly Newsletter Institute for Market Economics*, number 785/10.06.2016, ISSN 1313 – 0544, Issues Institute for Market Economics,

Available at: 22.07.2019 /<https://www.regionalprofiles.bg/bg/news/migration-to-sofia-is-comparable-to-external-migration/> (Bg)

- Будинов, Б., К. Найденов.** 2016. Демографско поведение на населението в Р България – тенденции и перспективи. - В: Сборник доклади от научна конференция „Географски аспекти на планирането и използването на територията в условията на глобални промени“, 23-25 септември 2016 г., Вършец, с. 252-257/ Budinov, B., K. Naydenov, 2016. Demographic behavior of the population in Bulgaria - Trends and Prospects, In: Proceedings of a Scientific Conference “Geographical aspects of planning and use of the territory in the face of global change”, 23-25 September 2016, Vurshets, pp. 252-257 (Bg)
- Владиминова, К.** 2011. Пазарите на труда и миграцията: джендър аспекти. - В: Миграции, пол и межкултурни взаимодействия в България, Международен център за изследване на малцинствата и културните взаимодействия, София, ISBN: 978-954-8872-67-6, с. 291-318./ Vladimirova, K. 2011. Labor markets and migration: gender aspects. In: Migration, gender and intercultural interactions in Bulgaria, International Center for the Study of Minorities and Cultural Interactions, Sofia, pp.291-318 (Bg)
- Микова, Р.** 2013. Вътрешните миграции в България и причините за тях. - Проблеми на географията, кн. 1-2, Изд. БАН, „Проф. М. Дринов“, 49-58./ Mikova, R. 2013. Internal migration in Bulgaria and their causes. *Problems of geography*, 1-2, 49-58, (Bg)
- Патарчанов, П.** 2017. Индустриално-депресивни райони. ISBN 978-619-90926-0-6. С., 183 с. / Patarchanov, P. 2017. Industry depressed areas. ISBN 978-619-90926-0-6. Sofia, 183 pp. (Bg)
- *** Национална стратегия на Република България по миграция и интеграция (2008-2015)/ National Strategy of the Republic of Bulgaria for Migration and Integration, available
- *** Национален статистически институт <http://www.nsi.bg>. (посетен на 15. 04.2019 г.) / National Statistical Institute, available 15. 04.2019 г.

Фиг. 2. Механичен прираст на населението (в абсолютни стойности) в област Кюстендил за периода 2011-2018 г. (НСИ, 2019)

Фиг. 3. Външни миграции на населението от област Кюстендил

Фиг. 4. Вътрешнообластни миграции на населението от област Кюстендил